

МЕДІАЦІЯ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНИЙ СПОСІБ ВИРІШЕННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ

MEDIATION AS AN ALTERNATIVE WAY TO RESOLVE ECONOMIC DISPUTES

Поклонська О.Ю., старший викладач
кафедри цивільно-правових дисциплін*Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ*

У науковій статті під час дослідження питання у сфері господарських правовідносин розглянуто загальне поняття «медіація» і наведено його визначення, спираючись на думку декількох науковців, таких як Г.В. Єрьоменко, С.Ф. Задорожня, А.Х. Бесемер. Проаналізовано законодавчу базу і закріплення досліджуваного поняття у правовій системі як України, так і зарубіжних країн. Досліджено проект Закону України «Про медіацію» від 19.09.2020 № 3504, який було прийнято 16.11.2021 року. Проаналізовано сутність і значення інституту медіації для вирішення конфліктів між суб'єктами господарювання як альтернативний шлях їх вирішення. Акцентовано увагу на меті процедури медіації під час вирішення господарських спорів. Окрім того, досліджено поняття і вимоги, що висуваються для посередника у процедурі медіації – медіатора на законодавчому рівні як нашої країни, так і країн Європи. Основною вимогою є проходження навчання та отримання сертифікату із зазначенням набутих компетентностей. Проаналізовано і виокремлено стадії здійснення процедури медіації під час вирішення конфліктів і наведено їхню коротку характеристику. Досліджено переваги використання медіації як альтернативного способу вирішення господарських конфліктів на відміну від судового порядку. Такі науковці, як В.В. Резнікова, О.О. Курінний, Н. Волковицька, виокремлюють основні переваги медіації, зокрема економію коштів, більш швидке вирішення спору, сприятливий психологічний клімат, емоційну стабільність, збереження партнерських стосунків між конфліктуючими суб'єктами господарювання і самостійне прийняття рішення, яке б улаштувало кожен зі сторін. Проаналізовано і зазначено перспективність прийняття Закону України «Про медіацію» від 19.09.2020 року № 3504 під час вирішення господарських спорів. На підставі системного аналізу і досліджених матеріалів зазначеної проблематики ми дійшли висновків із приводу регулювання досліджуваного питання на законодавчому рівні та щодо важливості застосування у практичній діяльності процедури медіації як альтернативного способу вирішення конфліктів, що виникають на основі господарських правовідносин.

Ключові слова: медіація, медіатор, господарський спір, Закон України «Про медіацію», конфліктуючі сторони.

In the scientific article during the research of the issue in the field of economic relations the general concept of mediation is considered and its definition is given based on the opinions of several scientists, such as Eremenko G.V., Zadorozhnyia S.F., Besemer A.H. The legislative base and consolidation of the studied concept in the legal system of both Ukraine and foreign countries are analyzed. The draft Law of Ukraine "On Mediation" dated 19.09.2020 № 3504, which was adopted on 16.11.2021, was studied. The essence and significance of the institution of mediation for resolving conflicts between business entities as an alternative way to resolve them are analyzed. Emphasis is placed on the purpose of the mediation procedure in resolving commercial disputes. Also, the concepts and requirements that are put forward for the mediator in the mediation procedure - the mediator, both at the legislative level of our country and European countries. The main requirement is to undergo training and obtain a certificate indicating the acquired competencies. The stages of mediation procedure in resolving conflicts are analyzed and singled out and their brief characteristics are given. The advantages of using mediation as an alternative way of resolving economic conflicts, in contrast to the court order, have been studied. Scholars such as Reznikova V.V., Kurinny O.O., Volkovytska N., highlight the main advantages of mediation, including cost savings, faster dispute resolution, favorable psychological climate, emotional stability, maintaining partnerships with conflicting businesses and independent making a decision that would suit each party. The prospects of the adoption of the Law of Ukraine "On Mediation" dated 19.09.2020 № 3504 in resolving commercial disputes are analyzed and noted. Based on a systematic analysis and research materials on this issue, we came to the conclusion about the regulation of the issue at the legislative level, as well as the importance of applying in practice the mediation procedure as an alternative way to resolve conflicts arising from economic relations.

Key words: mediation, mediator, economic dispute, Law of Ukraine "On Mediation", conflicting parties.

Постановка проблеми. Нині існує не тільки традиційний метод вирішення конфліктів між суб'єктами господарювання через судовий захист, але і альтернативний – за допомогою медіатора.

Процедура медіації у Західній Європі почала розвиватися давно та вже набула популярності. Наприклад, у Німеччині у 2012 році набув чинності закон про медіацію (Mediationsgesetz), який став першим законодавчим актом, що регулює послуги медіації у Німеччині [5, с. 252]. В Україні ж медіація стала розвиватися із середини 2000-х років. Зокрема, наприкінці 2015 р. у Верховній Раді України було зареєстровано кілька проектів Закону «Про медіацію». Проект №3665 навіть пройшов перше читання, проте 28.02.2019 р. був відхилений і знятий із розгляду. Надалі у Верховній Раді 05.07.2019 р. був зареєстрований новий проект Закону №10425 «Про діяльність у сфері медіації», але 29.08.2019 р. проект було відкликано [7, с. 48].

Нині у Верховній Раді України було зареєстровано проект Закону «Про медіацію» № 3504 від 19.05.2020 [1], який пройшов перше читання, а 16.11.2021 р. було прийнято і 23.11.2021 р. відправлено Президенту України на підпис. Для української правової системи законодавча ініціатива щодо впровадження нормативного регулювання інституту медіації є дуже важливим кроком, оскільки за відсутності національного законодавства, яке визначає правові основи процесу позасудового врегулювання спо-

рів, практичне застосування інституту медіації здійснювалося лише на основі усталеної практики країн Європейського Союзу [4, с. 213].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Медіація у господарському процесі України перебуває на стадії становлення, про що свідчать наукові дослідження цього інституту таких вітчизняних науковців, як О. В. Белінська, В. Б. Бучко, А. П. Гаврилішин, В. П. Козирева, В. В. Медведська, Ю. В. Розман та інших. Питання, пов'язані із застосуванням медіації, досліджували також такі науковці-правники, як О. Беліков, Н. Л. Бондаренко-Зелінська, О. М. Боброва, С. В. Васильчак, А. О. Горова, Г. І. Єрьоменко, В. А. Жмудь, В. В. Землянська, Н. Н. Леннуар, Л. В. Руснак, Е. М. Рунессон, К. Кімберлі, Н. М. Прокopenко, А. О. Дутко та інші [4, с. 209].

Мета роботи – визначення сутності і правової природи інституту медіації та аналіз ролі медіатора під час вирішення господарських спорів.

Виклад основного матеріалу. Слово «медіація» прийшло до нас із латинської мови (mediatio означає «посередництво»). У міжнародному праві медіація означає посередництво третьої, незацікавленої держави у міжнародному спорі суб'єктів міжнародного права; у приватному праві це один із альтернативних (позасудових) методів вирішення конфліктів, згідно з якими незацікавлений посередник (медіатор) допомагає сторонам досягнути

шляхом переговорів добровільної і взаємовигідної угоди [2, с. 24].

На думку Г.В. Єрмоєнка, медіація – це процес переговорів, до котрого для вирішення конфлікту залучається медіатор (посередник), який організовує переговори між сторонами, вислуховує їх аргументацію щодо суті спору та активно допомагає сторонам оцінити можливість прийняття компромісного і самостійного рішення задля задоволення інтересів усіх учасників переговорів [2, с. 24].

А.Х. Бесемер визначив медіацію як технологію вирішення конфлікту за участю нейтральної третьої сторони. А.С.Ф. Задорожня зазначає, що медіація є методом мирного вирішення спорів за допомогою незалежної третьої особи або установи, що використовуються сторонами [2, с. 25].

Відповідно ж до Закону України «Про медіацію», який прийнято 16.11.2021 року, медіація визначається як позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [1].

Виходячи із вищезазначеного, можна визначити медіацію як певний підхід до розв'язання конфлікту, в якому нейтральна третя сторона (медіатор) забезпечує структурований процес із метою допомогти конфлікуючим сторонам прийти до взаємоприйнятної вирішення спірних питань. На відміну від судового розгляду, який є суворо врегульованим, формалізованим і зосередженим на суті позову, медіація дає змогу гнучкого підходу до вирішення господарських спорів, врахування всіх аспектів спірної ситуації незалежно від їх юридичного чи правового значення. Саме тому медіацію відносять до альтернативних методів вирішення господарських спорів [4, с. 209].

Як ми бачимо із зазначених вище визначень медіації, до вирішення спору залучається нейтральна сторона – посередник (медіатор), який веде процес, вислуховує аргументацію сторін щодо суті спору та активно допомагає їм зрозуміти свої інтереси, оцінити можливість компромісів і самостійно прийняти рішення, що задовольнить усіх учасників. Відповідно до директиви ЄС «Про деякі аспекти медіації у цивільних та господарських правовідносинах» медіатор – це будь-яка третя особа незалежно від віросповідання чи професії, якій пропонується провести посередництво ефективним, неупередженим і компетентним способом. У Чехії та Австрії медіаторами можуть бути спеціалісти у галузі права, соціальних наук чи психології, які пройшли спеціальний тренінг, а у Польщі необхідною умовою також є реєстрація у суді. Відповідно до французького законодавства посередники мають бути акредитовані прокурором і підписати контракт із Міністерством юстиції щодо надання послуг медіації [4, с. 211].

Відповідно до прийнятого Закону «Про медіацію» в Україні медіатор – спеціально підготовлена, нейтральна, незалежна, неупереджена фізична особа, яка проводить медіацію. Із приводу вимог, які висуваються до зазначеної особи, медіатором може бути фізична особа, яка пройшла базову підготовку медіатора в Україні або за кордоном. Базова підготовка медіаторів здійснюється за програмою обсягом (тривалістю) не менше 90 годин навчання, зокрема не менше 45 годин практичного навчання. Програма базової підготовки медіатора містить теоретичну підготовку і відпрацювання практичних навичок. Після закінчення навчання особа отримує відповідний сертифікат, до якого додається перелік компонентів програми навчання і набутих компетентностей [1].

Отже, незважаючи на різноманітність вимог до посередника залежно від держави, головною є неупередженість і нейтральність, оскільки він має бути не зацікавленим у результатах справи і діяти однаково в інтересах обох сторін. Методи медіаторів відрізняються від тих, які використовують юристи, адже якщо останні аналізують факти, причини конфліктів і шукають винуватця, то

медіатор не розглядає минуле, а, враховуючи нинішню ситуацію, налаштовує людей на домовленість у майбутньому. Медіатор допомагає визначитися, чим саме обидві сторони можуть поступитися, щоб дійти згоди, спрямовує їхні емоції у правильне русло, внаслідок чого вони розуміють, що їм не влаштовує і що їм потрібно. Під час медіації сторони контролюють сам процес і досягнутий результат, оскільки виступають активними учасниками переговорів, пропонують власні варіанти врегулювання спору, що виник [4, с. 211].

Виходячи із вищезазначеного, ми можемо визначити мету участі медіатора у вирішенні господарського спору, яка полягає у задоволенні інтересів не всіх учасників, а лише сторін спору, оскільки сам медіатор є незацікавленим учасником переговорів.

У свою чергу, процедура медіації під час вирішення господарських спорів містить свою чітку структуру і поділяється на такі етапи:

- підготовка до медіації. На цьому етапі медіатор налагоджує контакти зі сторонами, проводячи попередню розмову із кожним учасником конфлікту окремо. Така розмова здійснюється для того, щоб проінформувати учасників про процедуру медіації, роль медіатора та учасників у ній; отримати згоду на участь у медіації; пояснити принципи і правила медіації та отримати згоду сторін дотримуватися цих правил; упевнитися, що час, призначений для зустрічі, зручний для всіх; відповісти на запитання учасників конфлікту;

- вступна частина медіації (вступне слово медіатора). На цьому етапі медіатор знайомить учасників із процедурою медіації та її принципами, обговорює зі сторонами правила медіації, відповідає на запитання сторін. Перш ніж перейти до обговорення змісту конфліктної ситуації, слід переконатися, що сторони розуміють суть процедури, її принципи, погоджуються дотримуватися правил і брати участь у медіації. Медіатор пояснює незрозумілі моменти ще раз і пропонує сторонам підписати Згоду на участь у медіації;

- пояснення сторін. Цей етап починається із прохання медіатора описати конфліктну ситуацію, пояснивши, що сталося. Медіатор може звернутися до одного з учасників або запропонувати сторонам визначитися, хто починатиме розповідь. Завданням цього етапу є надання сторонам можливості висловитися щодо конфліктної ситуації і встановити їхнє ставлення до неї. Цей етап закінчується тільки тоді, коли повністю визначено всі проблеми та інтереси, зазначені сторонами, і коли сторони повністю задоволені цими результатами;

- вирішення проблеми. Завдання цього етапу - визначити шляхи вирішення проблеми і знайти варіант, який задовольнить обидві сторони конфлікту;

- висновок і підписання угоди [6].

Отже, ми бачимо чітко визначену структуру, яку побудовано на досягненні консенсусу між сторонами для вирішення конфліктної ситуації, водночас медіатор має нейтральну позицію. Проте слід зазначити, що медіація можлива лише у справах позовного провадження і не може застосовуватися під час розгляду справ у порядку окремого чи наказного провадження [4, с. 213].

На думку деяких науковців, з-поміж усіх альтернативних способів вирішення спорів медіація має низку переваг. Під час медіації сторони активніше впливають на вирішення конфлікту. Окрім того, очевидно є і конфіденційність процесу, що має неабияке значення, адже деякі компанії ототожнюють звернення до державних судових органів із втратою репутації. За допомогою медіації встановлюється імунітет на розкриття інформації [4, с. 213].

В.В. Резнікова, вважає, що «переваги медіації порівняно з іншими способами вирішення господарських спорів полягають у тому, що медіація – це не публічна процедура вирішення економічних конфліктів, тому вона

є найбільш прийнятною для суб'єктів господарювання, котрі уникають небажаного публічного розголошення факту наявності та подробиць конфлікту, що виник між ними (це особливо важливо у тих випадках, коли сторони господарського спору не бажають піддавати публічному розголосу як наявність конфлікту та його суть, так і кінцевий результат його вирішення). Медіація може забезпечити економічно ефективно і швидко позасудове вирішення спорів у господарських справах на засадах урахування потреб сторін, адже строки вирішення економічних конфліктів за допомогою медіації коротші, ніж за судової процедури (винесене рішення на користь однієї зі сторін господарського спору судом може підлягати оскарженню в апеляційному та касаційному порядках, окрім того, існує ймовірність повернення справи на новий розгляд, що займає чимало часу, а поки відбуватиметься судовий розгляд справи, можуть тривати порушення прав і законних інтересів сторін спору). Вартість медіації значно менша, ніж розміри судових витрат, пов'язані зі сплатою судових зборів, оплатою послуг адвокатів тощо» [3, с. 84].

У свою чергу, О.О. Курінний зазначає, що «серед основних переваг інституту примирення перед судовим розглядом варто виділити такі: 1) під час медіації сторони відіграють активну роль; 2) конфіденційність процесу; 3) обмеження часових меж; 4) економія коштів; 5) після проведення процесу медіації, якщо сторони так і не дійшли згоди під час медіації, вони повертаються до судового розгляду справи» [3, с. 84].

Цікавою є думка Н. Волковицької, згідно з якою «дуже важливим показником є непередбачуваність результатів

медіації, адже рішення не нав'язується сторонам, вони приймають його самостійно. Диспозитивність цієї процедури є значно вищою, ніж офіційного судового процесу. Процедура медіації сприяє тому, що сторона може погодитись із таким правовим результатом урегулювання конфлікту, з яким вона навряд чи погодиться внаслідок повноцінного змагального процесу» [3, с. 85].

Отже, медіація – це альтернативний спосіб вирішення спорів, зокрема господарських. Запровадження цього інституту має величезне значення для відновлення охоронюваних законом прав та інтересів суб'єктів господарювання. Саме тому важливим кроком є закріплення медіації на законодавчому рівні. Крім того, вбачається за необхідне розробити спеціальні програми розвитку медіації за підтримки держави та її інституцій [4, с. 213].

Висновки. Отже, вагомим кроком є прийняття Закону України «Про медіацію» для альтернативних шляхів вирішення господарських спорів, адже застосування медіації під час вирішення конфліктів між суб'єктами господарювання має цілу низку переваг, зокрема це економія часу і коштів, збереження ділових стосунків між партнерами, конфіденційність, самостійне прийняття рішення конфліктуючими сторонами, простота процедури тощо.

Зважаючи на те, що за кордоном цей інститут вже давно набув популярності та широко використовується у практичній діяльності, доцільно було б запозичити найефективніші норми і втілити їх у життя, оскільки поєднання національного законодавства зі світовими стандартами є ще одним потужним кроком у розвитку медіації і суспільства загалом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про медіацію: проект Закону України від 19.09.2020 №3504. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877 (дата звернення: 24.11.2021).
2. Канарик Ю.С., Костюченко А.М. Медіація як спосіб вирішення господарських спорів. *Держава та регіони. Серія: Право.* 2017. № 4 (58). С. 24-27.
3. Кошова М.С. Переваги застосування інституту медіації при вирішенні господарських спорів в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2020. № 5. С.83-85.
4. Мелех Л. Окремі питання медіації у господарському судочинстві. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка».* Серія: «Юридичні науки». 2020. Т. 7, № 20. С. 209-215.
5. Чеховська, І. В., Божук, І. Перспективи розвитку інституту сімейної медіації в Україні. *Вісник Луцького державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка.* 2021. № 2(94). С. 246-258.
6. Що таке медіація у бізнесі і у господарському процесі? URL: https://ua.prostopravo.com.ua/prava_biznesu/dogovirni_vidnosini/statti/scho_take_mediationsi_v_biznesi_i_v_gospodarskomu_protsezi (дата звернення: 20.11.2021)
7. Явор А.О. Закономірності розвитку сімейної медіації у зарубіжних країнах та в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2021. № 1. С. 47-53.